

Проблеми и злоупотребе у југословенској дипломатској курирској служби 1918–1941.

АПСТРАКТУМ: *Дипломатска курирска служба Краљевине Југославије била је значајан сегмент у комуникацији државних органа са представништвима у иностранству. Због тога су уведени многобројни међународни и државни прописи како би олакшали комуникацију и обезбедили поверљивост службе. У овом раду обухваћени су проблеми у функционисању службе и злоупотребе државних чиновника који су желели да смање сопствене расходе на рачун државе.*

КЉУЧНЕ РЕЧИ: *дипломатска курирска служба, поверљивост докумената, проблеми комуникације, немар и злоупотребе државних чиновника*

Проблеми у функционисању службе

Дипломатска курирска служба је била неопходна за одржавање поверљиве комуникације између Министарства иностраних послова Краљевине Југославије и дипломатско-конзуларних представништава у иностранству, као и између других југословенских министарстава са њиховим изасланицима у страним државама, али је била организована на различитим основама током међуратног периода. Промене у начину функционисања су стварале проблеме у комуникацији унутар дипломатске службе и између државних органа.¹ Било је, међутим, и других фактора који су утицали на целокупан рад дипломатске курирске службе, ефикасност МИП-а и међународни углед југословенске краљевине.

Постојали су разни проблеми и злоупотребе у функционисању курирске службе, иако су доношена различита решења министара и правилници и упућивана упозорења надлежних руководиоца Министарства иностраних послова.

¹ Више о томе: С. Мићић, „Југословенска дипломатска курирска служба током међуратног периода“, *Архив. Часопис Архива Југославије*, 1–2/2014, Београд, 96–111.

И поред свих настојања, поједине неправилности никада нису биле отклоњене, док су се остале јављале повремено. Узроци су били различити: неусклађеност рада државних органа, схватање природе курирске службе у оквиру МИП-а, немарност чиновника, жеља да се оствари лична добит.

Основни циљ слања поште преко курира било је чување поверљивости информација. Ова потреба је била нарочито истакнута после поновног увођења цензуре у поштанским службама појединих европских држава које нису поштовале неприкосновеност званичних државних печата на писмима и пакетима; али исто тако услед случајева када је југословенска поштанска служба испоручивала пошиљке на погрешене адресе.² Поверљивост службених пошиљки, међутим, била је угрожена и због немара или недовољне опрезности курира који би дозволили да им пакети буду украдени, што је отварало могућност не само да стране обавештајне службе сазнају садржај поверљивих докумената, већ и да открију кључ за шифру коју је користио МИП. Услед немара, било је губитака поште и у Главној експедицији, у згради министарства.³

Први случај крађе, који је уједно био и најзначајнији, одиграо се новембра 1920. године. Писар Милоје Д. Смиљанић је оставио актен ташну у купеу отишавши да купи храну и новине на железничкој станици у Милану. У својој писменој изјави навео је да је воз био неосветљен, да је провео два минута ван воза и све време мотрио на купе, али да приликом изласка није приметио да постоје двоја врата и да су друга била отворена када се вратио. Иако му је комесар миланске железничке полиције одмах доделио два полицајца да изврше истрагу на станици, нису успели да пронађу лопове. Милоје Смиљанић је био задужен да однесе ратификационе инструменте за Рапалски уговор⁴ и административну пошту за Посланство у Риму. У украденој торби била су и три акта министра Анте Трумбића⁵ која су претходно послата шифрованим депешама, чиме је био угрожен кључ за дешифровање целокупне телеграфске преписке МИД-а. Указ о отпуштању Милоја Д. Смиљанића потписан је 26. но-

² Марта 1920, на пример, пошиљка Министарства унутрашњих дела адресирана на великог жупана у Печују испоручена је Конзулату у Пиреју. Архив Југославије, Фонд Министарства иностраних послова Краљевине Југославије, Персонални одсек 334–106–392, 679, 683 (даље: АЈ, 334-Персонални).

³ АЈ, 334-Персонални-103–375, 307; АЈ, 334-Персонални-193–516, 849, 856, 857, 859, 862, 863.

⁴ У директни преговорима представника италијанске и југословенске владе у Рапалу 1920, регулисана су сва спорна питања у односу две државе која нису била решена на Мировној конференцији у Паризу и на Конференцији амбасадора. Више о преговорима и Рапалском уговору, видети у: Драгољуб Р. Живојиновић, „*La Dalmazia o morte*“. *Италијанска окупација југословенских земаља 1918–1923. године*, Београд 2012, 347–377.

⁵ Анте Трумбић, министар иностраних дела Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца 1918–1920. Министарски мандат је прихватио уз ограду да ће обављати функцију док не буду регулисана сва спорна питања и успостављени нормални односи са Италијом. Ivo Petrinović, *Ante Trumbić. Politička shvatanja i djelovanje*, Zagreb 1986, 195–202.

вембра 1920, а он је поднео оставку 1. децембра. Иако су руководиоци МИД-а сматрали да треба да га отпусте за пример осталим дипломатско-конзуларним чиновницима, указ је поништен. У решењу министра од 11. децембра, као основни разлог за промену одлуке наведено је његово верно служење држави током ратова, када је више пута рађаван и одликован највишим одликовањем за храброст, Карађорђевог звездом са мачевима. Стога је кажњен одузимањем тромесечне плате, према члану 31 Закона о државним чиновницима и другим службеницима цивилног реда. Уједно је премештен из Политичког одељења у Конзуларно-трговачко одељење МИД-а.⁶ Сличан случај се одиграо у Београду, 1. јануара 1927. Тадашњи секретар Милан Стевановић је напустио купе и за то време украдена му је кожна торба са новчаним пошилима и административним документима МИД-а. Иако су Јавна безбедност Управе града Београда, Одељење јавне безбедности Министарства унутрашњих послова и Персонални одсек МИД два пута тражили да да писмену изјаву о овом случају, у сачуваној архивској грађи не постоји његов извештај о читавом случају.⁷

Један од проблема била је преоптерећеност курира пошилима које су носили, посебно у периоду када су слати једном месечно током 1929. године.⁸ За разлику од колега из страних држава који су дипломатске валIZE имали у једној ручној торби или пола џака, југословенски дипломатско-конзуларни чиновници су на свим главним линијама носили два или три џака, чија је тежина износила 70–100 kg. Ова пракса је имала вишеструке последице. Шеф Одсека за главну експедицију Анта Јаносевић је 1930. писао: „Овако напуњени џакови и одвојени пакети изазивају оправдану сумњу, јер курири страних земаља носе сличне џакове, али полупразне. Из иностранства курири се такође натоваре, да изгледају жалосни и смешни у очима страног света, носећи пуног џака још и пакете, са старим архивама, рачунским списима и књигама“.⁹ Осим што је оваква пракса отежавала курирску службу, уједно је и штетила државном угледу у иностранству. Било је и појединачних жалби курира, јер су имали велике проблеме са железничким властима у иностранству. Својом појавом курири су изазивали подозрење државних органа који су сумњали да не носе само службену пошту, а наилазили су и на негодовање путника који су се жалили што заузимају више места од предвиђеног за пртљаг једне особе који је смео да

⁶ Уколико је ова одлука имала лоше репрекусије на дисциплину чиновништва, имала је и добре последице, јер се Милоје Смиљанић касније показао као првокласни дипломатски оперативац за Балканско полуострво. У време Милана Стојадиновића био је в. д. начелника Политичког одељења МИП, а код његовог наследника Александра Цинцара-Марковића помоћник министра иностраних послова. АЈ, 334-Персонални-191–514, 807–814, 816, 818, 820–822, 832.

⁷ АЈ, 334-Персонални-193–516, 849, 856, 857, 859, 862, 863.

⁸ С. Мићић, *н. д.*, 101, 105.

⁹ АЈ, 334-Персонални-76–222, 186.

износи до 25–30 килограма. Да би избегли плаћање допунских карти, трудили су да поткупе железничаре. Према међународним саобраћајним прописима, нису могли да носе два или три цака као лични пртљаг, стога су морали или да поткупљују кондуктере или да плаћају додатне карте.¹⁰ Преоптерећеност и обим пошиљки имали су и других последица. Носећи пртљаг тежине до 100 кг, било је случајева да курири при повратку у Београд не застају у свим предвиђеним градовима јер нису могли физички да понесу додатни терет, што је доводило до кашњења извештаја појединих представништава.¹¹ Будући да им је основна брига била да избегну плаћање допунских карата, расправе са путницима у возу и испоруче пошту, курири нису обрађали много пажње на сам пртљаг. Стога је било случајева да испоручене пошиљке буду деформисане или оштећене, чиме су поједина акредитивна и опозивна писма, егзекватуре или укази о одликовању страних држављана постајали неупотребљиви.¹²

Услед кашњења у припреми поште у самом МИП-у и недовољно добре комуникације између појединих одељења, у току 1931. примећено је да курири нису кретали 1. и 16. у месецу као што је било предвиђено наређењем министра-помоћника Стевана К. Павловића,¹³ већ су каснили 2–3 дана.¹⁴ Посебан проблем су биле нетачне или закаснеле информације о доласку курира у одређени град. Дешавало се да дипломатско-конзуларна представништва уопште не буду обавештена о времену доласка курира или буду обавештена сувише касно да би стигли да упакују целокупну пошту. Такође, било је случајева да представништва у европским метрополама где је било више од једне железничке станице не добију прецизну информацију на којој да изврше примопредају.¹⁵ Представништва нису увек обрађала довољно пажње на безбедност и поверљивост службене поште, шаљући послужитеље и гавазе да приме шифарске таблице и речнике, и изврше примопредају поверљиве поште. Поједини

¹⁰ АЈ, 334-Персонални-76–222, 186, 281, 299, 327, 341, 342, 379, 383; АЈ, 334-Персонални-200–523, 250.

¹¹ АЈ, 334-Персонални-76–222, 70, 72, 138–141.

¹² АЈ, 334-Персонални-77–223, 3; АЈ-334-Персонални-91–288, 437, 440; АЈ, 334-Персонални-105–382, 641, 642.

¹³ С. Мићић, *н. д.*, 99. Стеван К. Павловић је био у најужем кругу сарадника министра Војислава Маринковића, са којим се дружио од заједничких студентских дана у Паризу. Пензионисан је због сукоба Војислава Маринковића са краљем Александром I Карађорђевићем. Коста Ст. Павловић, *Јован Дучић*, Београд 2001, 16, 54; К. St. Pavlović, *Vojislav Marinković i njegovo doba (1876–1935)*. Knjiga druga, London 1956, 85.

¹⁴ АЈ, 334-Персонални-76–222, 220–222; АЈ, 334-Персонални-77–223, 9, 18; АЈ, 334-Персонални-103–375, 474, 475, 481, 482.

¹⁵ АЈ, 334-Персонални-76–222, 70, 72, 74, 97, 138–141, 341, 342, 506, 556, 557; АЈ, 334-Персонални-87–268, 650; АЈ, 334-Персонални-198–521, 10–12; Архив Југославије, Фонд Посланства Краљевине Југославије у Румунији – Букурешт 395–17–180, 12 (даље: АЈ, 395).

курири су се самоиницијативно одлучивали да пошиљку предају тим лицима, а други су је неиспоручену враћали у министарство.¹⁶ Поред тога, било је случајева да се курири задрже у неком месту где није било представништава или да преноће без претходног тражења одобрења, што је доводило до кашњења у испорукама.¹⁷ Услед ових проблема у правилнике су унети чланови о дужностима курира, којима им је било наложено да на време јављају о времену свог поласка свим заинтересованим институцијама, да пошту не смеју да носе у свој хотел уколико су стигли у ванканцеларијско време већ да је предају чиновнику кога је одредио шеф мисије који ће је сместити на сигурно место у згради представништва и да у једном месту могу да се задрже најдуже четири дана.¹⁸

Посебан аспект функционисања службе био је одабир дипломатско-конзуларних чиновника за курире, који је значајан за разумевање схватања министарства и његових чиновника о озбиљности службе и преузетих дужности. За курире су бирани чиновници на раду у МИП-у, што је био неопходан услов да су стално доступни. Из извештаја курира и одговорних руководиоца о обављеном послу, уочава се да је ова служба била схватана као финансијска подршка чиновницима који нису имали додатне приходе на основу кредита за скупоћу, које су добијали њихове колеге у иностранству.¹⁹ Приликом расправе о проширењу линије „Север“ и на Братиславу, генерални конзул Милош Кићевац је морао да скрене пажњу Управном одељењу МИП-а да је курирска служба „државна потреба, а никако разонода за курире“.²⁰

Прво ограничење у избору курира донето је на 52. седници Стручног савета МИД-а, одржаној 29. децембра 1928. године.²¹ Одлучено је да приправници не могу да буду коришћени у курирској служби све док не положи стручни испит и не буду запослени за стално, што је обезбеђивало додатну безбедност за поверљивост информација. Решењем заступника министра иностраних послова Косте Куманудија,²² од 27. фебруара 1931, посебна пажња је посвећена

¹⁶ АЈ, 395–22–229, 477.

¹⁷ АЈ, 334-Персонални-77–223, 44.

¹⁸ АЈ, 334-Персонални-76–222, 243–246, 307–310, 733, 734; АЈ, 334-Персонални-77–223, 117–118.

¹⁹ Из жалби курира који су морали да се непредвиђено задрже у појединим градовима због временских неприлика или су морали да плате допунске карте због превеликог пртљага, уочљива је тенденција дипломатско-чиновничких чиновника да схватају своју курирску службу као могућност за финансијску добит. АЈ, 334-Персонални-222, 178; АЈ, 334-Персонални-200–523, 250.

²⁰ АЈ, 334-Персонални-76–222, 594.

²¹ АЈ, 334-Персонални-76–222, 148.

²² Коста Кумануди је такође био један од најближих сарадника Војислава Маринковића и његов заступник на функцији министра иностраних послова у време када Маринковић није био у могућности да обавља своје дужности. К. St. Pavlović, *Vojislav Marinković i njegovo doba (1876–1935)*, Knjiga treća, London 1957, 101–104.

одабиру курира за Италију.²³ Према одредбама правилника из 1932, 1937. и 1938, за курире су могли да се одреде само писари и секретари, док су саветници и посланици могли да се шаљу само уз посебна одобрења министра. Уведен је и предуслов да су чиновници провели најмање шест месеци на раду у Београду након повратка из иностранства, а накнадно је уведен и временски период између два решења о избору за курира.

Постојале су и друге одредбе које су указивале на слично схватање. Курири нису смели да буду шефови секција и одсека или чиновници који су радили у кабинету министра. Ове одредбе су се, вероватно, подједнако односиле на онемогућавање прекида функционисања послова министарства колико и на додатке на плату коју су примали људи на одговорним функцијама. Прихватање курирске службе као врсте финансијске помоћи било је толико распрострањено да је министар Двора и бивши службеник МИП-а Милан Антић, марта 1936. године, тражио од министра иностраних послова Милана Стојадиновића да се на курирску листу уврсте и чиновници Цивилне куће краља који су премештени из министарства на Двор и који нису имали додатне изворе прихода. Овај захтев је прихваћен и унет у правилнику из 1937. године. Иста одредба је избрисана у правилнику из 1938. године.²⁴ Министар Милан Стојадиновић је јуна 1938. наредио да курири морају да користе спаваћа кола, очигледно због безбедности јер су могли да закључају врата кабине, а не да купују карте за III класу, што је очигледно била пракса курира да уштеде што више новца од одобрених путних трошкова.²⁵

Недостаци у дипломатско-конзуларној служби су били само једна од категорија проблема. Друга је била недовољно добра комуникација између државних органа. Овај проблем се уочавао у комуникацији МИП-а са Министарством војске и морнарице, Главним ђенералштабом и МУП-ом. Стога је у оквирима наредби и решења министара, као и у правилницима о курирској служби често налагано куририма да се морају јављати свим институцијама пре одласка из Београда.²⁶ Најчешће жалбе су долазиле из војних кругова. Основне замерке су биле да извештаји војних изасланика или инструкције Главног ђенералштаба и Министарства војске и морнарице постају беспредметни услед кашњења; да нису били у могућности да одреагују на време на потенцијалне претње; или да нису могли да искористе неку од повољних ситуација за већ испланиране акције. Према наводима Министарства војске и морнарице, ку-

²³ АЈ, 334-Персонални-76-222, 205. О југословенско-италијанским односима током 1931, више видети у: Enes Milak, *Jugoslavija i Italija 1931-1937*, Beograd 1987, 57-62.

²⁴ АЈ, 334-Персонални-76-222, 243-246, 307-310, 575, 576, 733, 734; АЈ, 334-Персонални-77-223, 117, 118.

²⁵ АЈ, 334-Персонални-77-223, 44.

²⁶ АЈ, 334-Персонални-76-222, 166.

рири су се јављали дан-два пре одласка из Београда, на основу споразума два министарства из 1925. године. Након престанка њихових појединачних обавештења, Одсек за главну експедицију МИП-а настављао је да их обавештава о поласцима. Било је случајева необавештавања, али и закаснелих обавештења због неусклађености радног времена државних институција.²⁷ Поједини конзулати су услед заједничког коришћења курирске службе, почели да заобилазе надлежно министарство и своје извештаје директно шаљу Главном ђенералштабу.²⁸ Коришћење капетана речних и поморских пловидби за преношење службене поште такође је доводило до инцидената, услед разлика у схватањима шефова дипломатско-конзуларних мисија и бродских капетана чије дужности имају приоритет у оквиру сарадње.²⁹

Злоупотребе у дипломатској курирској служби

У погледу злоупотреба ситуација је донекле нејаснија, јер нису доношене дефинитивне одлуке у конкретним случајевима. На основу сачуване архиве МИП-а произилази да је основни проблем током читавог међуратног периода било слање приватне поште и пакета преко дипломатске курирске службе, у циљу избегавања плаћања поштарине и царине. Ова пракса је била толико распрострањена да је Главна експедиција поште МИД морала у 1922. години да тражи од министра да пошаље циркулар свим дипломатско-конзуларним представништвима у иностранству да не прихватају пошиљке од југословенских поданика и страних држављана; али и министарствима да не смањују своје буџетске расходе слањем обичних аката дипломатском курирском службом уместо поштанском службом. И поред многих наредби и решења о забрани слања приватних пошиљки уз претње строгим кажњавањем, управо учесталост истих говори о проблему који никада није искорењен из дипломатске службе. Догађало се да курири отпочну свађу и изазову инцидентне ситуације са царинским органима страних држава, јер су знали да у њиховим џаковима постоји велики број писама и пакета који нису слати службено.³⁰

²⁷ АЈ, 334-Персонални-76–222, 440, 442; АЈ, 334-Персонални-105–382, 401, 469–473, 475, 476, 498, 511, 535, 544, 545, 566, 567, 603; Војни архив, пописник 17, кутија 30, фасцикла 1, предмет бр. 23, рег. 2 (даље: ВА, п. 17).

²⁸ АЈ, 395–22–229, 462, 463.

²⁹ АЈ, 334-Персонални-82–242, 363–378.

³⁰ АЈ, 334-Персонални-53–145, 17–19; АЈ, 334-Персонални-59–163, 441, 561, 563, 564; АЈ, 334-Персонални-76–222, 148, 183, 281, 299, 424; АЈ, 334-Персонални-98–325, 332, 333; АЈ, 334-Персонални-106–392, 903–908, 961–963, 987; АЈ, 334-Персонални-134–457, 915; Архив Југославије, Збирка Војислава Јовановића Марамбоа 335–102–7, 104; АЈ, 395–18–198, 477.

Услед многобројних злоупотреба после Првог светског рата, југословенски царински органи су почели да неовлашћено отварају дипломатске вализе како би могли да наплате царину за приватне пошиљке. Стога су МИД и Генерална дирекција царине морали да потпишу посебан споразум, до пролећа 1920, да службени пртљаг дипломатских курира неће бити отварањем.³¹ Прва наредба којом је тадашњи министар без портфеља и заступник министра иностраних послова Мирослава Спалајковића забранио куририма да носе приватну пошту, марта 1920, говори да су три четвртине или четири петине службених пошиљки биле приватне садржине.³² Међутим, из личног фонда Мирослава Спалајковића очљиво је да је и он, као посланик у Паризу,³³ вршио сличне врсте злоупотреба.³⁴

Један од илустративнијих случајева одиграо се 25. јула 1926, када је курир Владимир Андрић примио од Посланства у Паризу два непломбирана цака за која му је речено да садрже искључиво службену пошту уз напомену да постоји наређење да се приватне пошиљке не смеју слати курирском службом, али да имају три пакета адресирана на министра иностраних дела, помоћника министра иностраних дела и министра Двора. После преласка границе између Француске и Италије, италијански цариници и шеф железничке станице су прегледали цакове јер нису били пломбирани и испоставило се да су највећи део пошиљке била приватна писма и пакети. Они су одвојили службену пошту у један од два цака који су потом пломбировали и предали куриру, а други су задржали у царинарници док се не плати одговарајућа царина.³⁵

У погледу сумњи органа страних држава да југословенски курири учествују у шверцу робе, због њихове преоптерећености пртљагом, тешко је донети коначан закључак да ли су оне биле оправдане јер су југословенске институције ретко спроводиле истраге о садржају службених пошиљки за које су у МИП-у знали да се злоупотребљавају у приватне сврхе. Навешћемо два случаја о којима имамо више информација.

³¹ Први неспоразум између МИД-а и Генералне дирекције царина који је забележен после потписивања споразума указује да је у дипломатској вализи било пет пакета службене поште и два пакета приватне садржине. АЈ, 334-Персонални-60-167, 5, 7, 9.

³² Архив Југославије, Фонд Посланства у Француској – Париз, Виши 388-3-13, 489, 490.

³³ Мирослав Спалајковић је постављен за посланика у Паризу 1922, после смрти Миленка Веснића. Остао је на овој функцији до пензионисања 1935, након формирања владе Милана Стојадиновића. Stanislav Sretenović, *Francuska i Kraljevina Srba Hrvata i Slovenaca 1918-1929*, Beograd 2008, 237, 242; Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Francuska između dva svetska rata. Da li je Jugoslavija bila francuski „satelit“*, Beograd 1985, 45, 299.

³⁴ Многобројна лична писма послата Мирославу Спалајковићу и писма која је он слао указују да су преко курирске службе достављани различити предмети, углавном књиге, који нису били у вези са његовим службеним положајем ни званичним пословима у Паризу. Видети грађу: Архив Србије, Лични фонд Мирослава Спалајковића (даље: АС, МС).

³⁵ Посланик у Паризу у то време био је Мирослав Спалајковић. АЈ, 334-Персонални-76-222, 70-76.

Први се одиграо непосредно после Првог светског рата на релацији Беч–Београд, када су војни курири били задужени за пренос пошилики на аустријској и мађарској територији. На железничкој станици у Београду задржани су у притвору, 29. маја 1920, каплар Аранђел Маринковић и Анђа Димитријевић, свастика тадашњег шефа југословенске војне мисије у Будимпешти мајора Михајла Бодиа.³⁶ Каплар Маринковић је путовао у пратњи мајора Бодиа и Анђе Димитријевић од Будимпеште до Печуја. Шеф југословенске војне мисије је задржан службеним послом у Печују и он је предао Аранђелу Маринковићу пакет који је садржао 100.000 угарских круна са лажним маркицама. Међутим, приликом прегледа пртљага на железничкој станици у Београду код Анђе Димитријевић пронађена је роба купљена у Бечу³⁷ у вредности од 100.000 аустријских круна и преписка са њеном сестром о начину на који да је прошверцује преко границе. Полицијски писар на железничкој станици у Београду је посумњао да је каплар Маринковић покушао да јој помогне у шверцу, стављајући у исту торбу службено послатих 100.000 круна и њену приватну робу која није била оцарињена. Војни курир је у својој изјави навео да је поверио пакет на чување Анђи Димитријевић јер је она путовала II класом где нема „кесароша“, а он III класом којом путују „свакојаки“. Идућег јутра, цариник Миодраг Станић је добио наређење да их обоје пусти, без царињена ствари купљених у Бечу.³⁸

Други случај је био доказан као злоупотреба курирске службе у циљу шверца. Војни изасланик у Софији пуковник Јован Соколић је известио 9. јула 1936. о афери која је избила у бугарској јавности, а у коју су били умешани софијски трговац српског порекла и чиновници југословенског Посланства у Софији. Сретен Крстић се после Првог светског рата преселио из Пирота у Софију и као успешан и изузетно богат трговац постао радо виђен у престоичким круговима. Међутим, током његовог пословног одсуства из Бугарске,

³⁶ Михајло Боди је био представник Врховне команде, делегат владе у Репарационој комисији, шеф Војне мисије и војни аташе у Будимпешти, од новембра 1918. до октобра 1922. АЈ, 334-Персонални-87–268, 482, 486–489, 498, 503, 505–507; АЈ, 334-Персонални-102–369, 649, 749, 754–757, 897; АЈ, 334-Персонални-334–105–382, 194; Árpád Hornyák, *Hungarian-Yugoslav Diplomatic Relations, 1918–1927*, New York 2013, 21, 22; Vuk Vinaver, *Jugoslavija i Mađarska 1918–1933*, Beograd 1971, 32, 201.

³⁷ У то време Александар Боди је био секретар Посланства у Бечу. Током 1936, он и Илија Новаковић су пензионисани због шверца намештаја из Беча. После тога Боди је побегао из Југославије, а ухапшен је у Француској 1938. године. Након откривања тзв. „шверцерске афере“ доведен је и у везу са сумњивим указима, из 1933. и 1934, о одликовањима орденом Белог орла V реда београдског адвоката Симе Адање, правног заступника Сарке Карађорђевић и појединих чиновника МИП-а. АЈ, 334-Персонални-53–145, 129, 131, 132, 134, 136–139; АЈ, 334-Персонални-82–244, 659; *Српски биографски речник*, 1 Нови Сад 2004, 638; *Српска енциклопедија*, том I, књига 2, Нови Сад–Београд 2011, 286.

³⁸ АЈ, 334-Персонални-102–369, 716–724.

његова супруга Надежда је пријавила полицији крађу 412.000 лева коју је починио радник трговачке радње Васил Гонгулов. Софијски полицијски органи су пронашли доказе о почињеном кривичном делу, али на основу исказа ухапшеног она је дознала за вођење двоструког рачуноводства због мањег плаћања пореза. На основу књига „црног деловодства“ било је доказано да је Сретен Крстић током дужег периода шверцовао девизе и злато из Бугарске у Југославију, у доба када су у обе земље постојале строге финансијске одредбе чији је циљ био да чувају јачину националних валута обезбеђивањем што солидније подлоге. Према извештају пуковника Јована Соколића, шверц је вршен уз помоћ курира југословенског Посланства у Софији који су према исказима очевидаца преносили и по 10 килограма злата у дипломатским торбама. Војни изасланик је упозоравао да би даља полицијска истрага могла да открије и неке друге послове у којима су учествовали дипломатски чиновници у Софији, пре доласка посланика Момчила Јуришића-Штурма. Он је сматрао да би читава афера могла да унизи Југославију пред бугарском јавношћу, у време када су руководиоци две државе радили на потписивању Пакта вечног пријатељства.³⁹ Пуковник Јован Соколић је преко Главног Ђенералштаба молио МИП да предузме све мере, не да спречи наставак ових послова, већ да се сачува углед некадашњих чиновника Посланства у Софији.⁴⁰

У току међуратног периода један од озбиљних проблема у функционисању службе били су нестанци новчаних пошиљки које су курири преносили до Београда. Истраге спроведене у МИП-у тим поводом нису довеле до коначних закључака, а самим тим није утврђено да ли је у питању био немар или намера дипломатско-конзуларних чиновника нити су изречене било какве казне. До 1926. године, примећено је да новац нестаје из пошиљки које се шаљу преко државне поштанске службе. До тада су преко курира слате само суме веће од 10.000 динара. Будући да су у МИД-у сумњали у поштаре и поштанске чиновнике, октобра 1926. одлучено је да се све пошиљке те врсте шаљу преко курира.⁴¹ Међутим, први случајеви нестанка новца у оквиру дипломатске службе примећени су и раније.

Фебруара 1922, нестало је 10.000 динара које је Посланство у Будимпешти послало МИД-у, за куповину писаће машине, преко чиновника војног

³⁹ Више о Пакту вечног и ненарушивог пријатељства између Краљевине Југославије и Краљевине Бугарске, видети у: Войн Божинов, „Пактът за „Вечно пријатељство“, или осъществили се българо-югославското сближение“, *Токови историје*, 1–2/2008, 40–43; Živko Avramovski, *Balkanske zemlje i velike sile*, Београд 1968, 237–242; Živko Avramovski, *Balkanska antanta (1934–1940)*, Београд 1986, 250–260.

⁴⁰ Сретен Крстић је био пуштен на слободу уз кауцију од 1.000.000 лева, после интервенције неколико софијских и једног београдског адвоката који су успели да смање висину кауције са првобитне суме од 13.000.000 лева. ВА, п. 17, к. 94, ф. 6, предмет бр. 2. рег. 1, 3.

⁴¹ АЈ, 334-Персонални-76–222, 78, 79.

изасланика Арманда Урошевића. Прва комисија која је оформљена није успела да пронађе ко је кривац до маја 1923. године, иако су успели да утврде да је новац нестао у згради министарства. На поновно тражење Посланства у Будимпешти, априла 1926, оформљена је нова комисија, у току маја. Након прегледања свих аката, комисија је закључила да је протекло сувише времена да би могли да пронађу кривце, али да је дипломатско представништво одговорно што је чекало три године да поново покрене читав случај, док је министарство сносило кривицу што прва комисија није енергичније обавила свој посао када су свели списак потенцијалних виновника на шест особа и „што посао пријема поште није био ни у колико организован у време кад се догодио нестанак“.⁴²

Министарство је било приморано да марта 1923. пошаље циркулар како би указало на распрострањен проблем нестанка новца из писама. У појединим случајевима, било је тешко ући у траг починиоцима јер су чиновници на служби у иностранству слали својим породицама новац приватним писмима која су достављана преко дипломатске курирске службе. Стога, да би се прикриле злоупотребе које је МИД очигледно дозвољавао, у експедиционим листама нису навођене суме већ само адресанти. У циркулару је наложено шефовима мисија да наложе подручним чиновницима да новчане пошиљке шаљу у запечаћеним ковертама и са тачно наведеним сумама у експедиционим листама. Будући да ова мера није била довољна, министар Момчило Нинчић је у новембру 1923. наредио представништвима у иностранству да наложе чиновницима да не шаљу новац поштом која се достављала дипломатском курирском службом, јер МИД више није желео да сноси одговорност за нестанак новца.⁴³

Јула 1924. године, нестало је 6.900 француских франака које је Посланство у Паризу послало шефу секције у Одељењу за извршење међународних уговора МИД-а Момчилу Јуришићу-Штурму. Комисија основана у Министарству иностраних дела са задатком да испита читав случај није могла да утврди шта се тачно догодило. Закључено је да се датуми на експедиционим листама нису подударали (11. и 17. јул), да је секретар посланства Милутин Мирковић сигурно примио новац али није могао да докаже да га је заиста и послао, да се чиновници нису придржавали наређења Б. Бр. 80459 од 20. јуна 1924. о паковању новчаних пошиљки у присуству два сведока. Комисија није била у могућности ни да утврди да ли су писма послата преко курирске или поштанске службе. Пошто је у министарству накнадно утврђено да се у Посланству у Паризу и даље не придржавају правила о слању поште, октобра 1924.

⁴² АЈ, 334-Персонални-82–244, 894–896, 898, 899.

⁴³ АЈ, 334-Персонални-106–392, 921, 923, 924.

интервенисали су директно код посланика Мирослава Спалајковића.⁴⁴

⁴⁴ Милутин Мирковић је био задужен за благајну Посланства у Паризу, али је обављао и финансијске послове за кнегињу Јелену Карађорђевић и југословенски Двор. АС, МС, МС-125 (1, 2); АЈ, 334-Персонални-173-496, 854, 855.